

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ ΠΕΡΙ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ

1102a [13] Αφού λοιπόν η ευδαιμονία είναι ενέργεια της ψυχής σύμφωνη με την τέλεια αρετή, πρέπει τώρα να μιλήσουμε για την αρετή. Ίσως με τον τρόπο αυτό θα μπορέσουμε, επίσης, να διακρίνουμε ακόμη καλύτερα την ουσία της ευδαιμονίας.

Όλοι, άλλωστε, το παραδέχονται ότι και ο γνήσιος, ο αληθινός πολιτικός για την αρετή κοπιάζει κατά κύριο λόγο. Πραγματικά, αυτό που θέλει ο πολιτικός είναι να κάνει τους πολίτες αγαθούς και υπάκουους στους νόμους. Παράδειγμα έχουμε τους νομοθέτες των Κρητών και των Λακεδαιμονίων — και όσους άλλους υπήρξαν σαν κι αυτούς. Και, φυσικά, αν η πρόθεση αυτή ανήκει στην πολιτική, τότε η έρευνά μας —θα έλεγε κανείς— εντάσσεται απολύτως στον αρχικό μας σχεδιασμό. Το έργο μας λοιπόν είναι να μιλήσουμε για την αρετή — για την αρετή, βέβαια, του ανθρώπου, αφού το αγαθό που ψάχναμε ήταν το αγαθό για τον άνθρωπο και η ευδαιμονία ήταν η ευδαιμονία του ανθρώπου. Λέγοντας «αρετή του ανθρώπου» εννοούμε όχι την αρετή του σώματος, αλλά την αρετή της ψυχής — και την ευδαιμονία ενέργεια της ψυχής δεν τη λέγαμε; Με τα πράγματα να έχουν έτσι, είναι φανερό ότι ο πολιτικός πρέπει να γνωρίζει, σε κάποιο βαθμό, τα σχετικά με την ψυχή, ακριβώς όπως ο γιατρός που θέλει να θεραπεύσει τα μάτια πρέπει να γνωρίζει το σώμα στο σύνολό του — ένα λόγο παραπάνω, αφού η πολιτική επιστήμη είναι πιο άξια τιμής και ανώτερη από την ιατρική. Οι πιο καλλιεργημένοι, άλλωστε, μεταξύ των γιατρών κάνουν πολλά προκειμένου να γνωρίσουν καλά το ανθρώπινο σώμα. Συμπέρασμα: Πρέπει και ο πολιτικός να φροντίσει να αποκτήσει μια σαφή εικόνα σχετικά με την ψυχή του ανθρώπου· να το κάνει μάλιστα αυτό για τον λόγο που είπαμε — στον βαθμό, πάντως, που είναι αρκετός για τα θέματα που συζητούμε· ένας πιο εξονυχιστικός λόγος, που να φτάνει σε πολλές λεπτομέρειες, συνεπάγεται ασφαλώς μια πιο κοπιαστική εργασία από αυτήν που απαιτεί ο τωρινός μας στόχος.

Κάποια πράγματα λέγονται για την ψυχή και στα εξωτερικά έργα· αυτά είναι αρκετά, και πρέπει να χρησιμοποιηθούν· όπως, επιπαραδείγματι, ότι ένα μέρος της ψυχής είναι το δίχως λόγον, ενώ το άλλο είναι αυτό που έχει λόγον. Τώρα, αν τα δύο αυτά μέρη είναι χωρισμένα το ένα από το άλλο όπως τα μέρη του σώματος ή καθετί που μπορεί να διαιρεθεί σε μέρη ή μήπως είναι δύο επειδή το καθένα τους έχει άλλον ορισμό, από τη φύση τους όμως είναι ασεχώριστα, όπως το κοίλο και το κυρτό στην περιφέρεια του κύκλου, αυτό δεν έχει για μας αυτή τη στιγμή καμιά ιδιαίτερη σημασία.

Ένα μέρος από το άλογο μέρος της ψυχής είναι κοινό σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς: είναι το φυτικό μέρος της, αυτό που κάνει όλους αυτούς τους ζωντανούς οργανισμούς να τρέφονται και να μεγαλώνουν· είναι, πράγματι, εκείνη η δύναμη της ψυχής που πρέπει, σκέφτομαι, να τη δεχτεί κανείς για όλους τους τρεφόμενους οργανισμούς, [1102b] για τα έμβρυα, αλλά επίσης και για τους ολοκληρωμένους οργανισμούς — δεν είναι αυτό πιο λογικό παρά να δεχτούμε γι' αυτούς τους τελευταίους μια διαφορετική δύναμη; Είναι φανερό ότι η αρετή αυτού του μέρους της ψυχής είναι κοινή σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς και δεν χαρακτηρίζει αποκλειστικά και μόνο τους ανθρώπους· γιατί αυτό το μέρος, αυτή δηλαδή η δύναμη της ψυχής ενεργεί, κατά την αντίληψη όλων, κυρίως στη διάρκεια του ύπνου, ακριβώς όμως τότε είναι που φαίνεται ελάχιστα καθαρά ποιός είναι καλός και ποιός είναι κακός (εξού και η ρήση ότι στη μισή ζωή τους οι ευδαίμονες δεν διαφέρουν σε τίποτε από τους δυστυχημένους — κάτι πολύ λογικό, αφού στον ύπνο η ψυχή βρίσκεται σε αδράνεια ως προς αυτό που την κάνει να χαρακτηρίζεται φορέας της αρετής ή της κακίας)— εκτός και αν εξαιρέσουμε την περίπτωση που, σε μικρή βέβαια έκταση, κάποιες κινήσεις φτάνουν ως την ψυχή, και τότε τα όνειρα των καλών ανθρώπων είναι καλύτερα από τα όνειρα των

συνηθισμένων ανθρώπων. Αρκετά όμως όσα είπαμε για το θέμα αυτό. Ας αφήσουμε λοιπόν καταμέρος τα θεραπευτικό μέρος της ψυχής, αφού από τη φύση του δεν μετέχει στην ανθρώπινη αρετή.

Φαίνεται όμως ότι στην ψυχή υπάρχει και άλλο ένα άλογο μέρος, που όμως μετέχει κατά κάποιον τρόπο στον λόγο. Έτσι, όταν μιλούμε για εγκρατή και για μη εγκρατή άνθρωπο, ο έπαινός μας είναι για τον λόγο και για το μέρος της ψυχής που έχει αυτόν τον λόγο, αφού αυτός είναι που παρακινεί σωστά και προτρέπει στο καλύτερο. Είναι όμως φανερό ότι και στα δύο υπάρχει και μια άλλη δύναμη, αντίθετη —από τη φύση της— με τον λόγο, μια δύναμη που αντιμάχεται τον λόγο και αντιστέκεται σ' αυτόν. Είναι αυτό ακριβώς που συμβαίνει στα παράλυτα μέλη του σώματος: θέλουμε να τα κινήσουμε προς τα δεξιά, και εκείνα —αντίθετα— κινούνται προς τα αριστερά· το ίδιο συμβαίνει και με την ψυχή: οι ορμές των ακρατών ανθρώπων κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση· μόνο που στο σώμα το βλέπουμε το ξεστράτισμα, ενώ στην ψυχή δεν το βλέπουμε. Εν πάση περιπτώσει δεν υπάρχει καθόλου λιγότερος λόγος να θεωρούμε ότι και στην ψυχή υπάρχει κάτι που αντιτίθεται στον λόγο, κάτι που εναντιώνεται και αντιστέκεται σ' αυτόν (πώς αυτό είναι κάτι άλλο, δεν χρειάζεται να μας απασχολήσει εδώ). Μετέχει, πάντως, και αυτό στον λόγο, όπως είπαμε· το βέβαιο είναι ότι στην περίπτωση του εγκρατούς αυτό πειθαρχεί στον λόγο — και ασφαλώς είναι ακόμη πιο υπάκουο στην περίπτωση του μετρημένου και ανδρείου ανθρώπου: εδώ η συμφωνία με τον λόγο είναι πλήρης.

Έγινε λοιπόν φανερό ότι και το άλογο μέρος της ψυχής είναι διπλό· το φυτικό μέρος δεν μετέχει καθόλου στον λόγο, ενώ το επιθυμητικό μέρος (με γενικότερη ονομασία: το ορεκτικό μέρος της ψυχής) μετέχει κατά κάποιον τρόπο στον λόγο, στον βαθμό που υπακούει και πειθαρχεί σ' αυτόν. Είναι, επομένως, όπως όταν λέμε ότι κάποιος «λογαριάζει» τον πατέρα του και τους φίλους του και όχι όπως όταν λέμε ότι κάποιος «λογαριάζει» κάτι στα μαθηματικά. Το ότι το άλογο μέρος της ψυχής πείθεται κατά κάποιον τρόπο από τον λόγο φαίνεται και από το ότι δίνουμε συμβουλές, και γενικά από το ότι επιτιμούμε [1103a] και προτρέπουμε.

Αν λοιπόν πρέπει να πούμε ότι και αυτό το μέρος της ψυχής έχει λόγον, τότε διπλό θα είναι και το μέρος της ψυχής που έχει λόγον: ένα θα είναι το μέρος που έχει λόγον στην κυριολεξία και μέσα του, και άλλο ένα αυτό που έχει την ιδιότητα «να υπακούει» στον λόγον, όπως ακριβώς υπακούει κανείς στον πατέρα του. Κατά τη διάκριση αυτή υποδιαιρείται και η αρετή σε είδη.

Μτφρ. Δημήτριος Λυπουρλής. 2006. *Αριστοτέλης, “Ηθικά Νικομάχεια”*.. Τόμος 1ος: Βιβλία Α-Δ, τόμος 2ος: Βιβλία Ε-Κ. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

© 2006 Εκδόσεις Ζήτρος

1153a Το ότι κάποιες ηδονές είναι ευτελείς και κακές, δεν μας εμποδίζει καθόλου να πούμε ότι κάποιο είδος ηδονής είναι το ύψιστο αγαθό — ακριβώς όπως και κάποιο είδος γνώσης μπορεί να είναι εξαιρετικά καλό, μολονότι ορισμένα είδη γνώσης είναι ασήμαντα και κακά. Ίσα ίσα είναι ίσως υποχρεωτικό να δεχθούμε ότι: Αν υπάρχουν ανεμπόδιστες ενέργειες για κάθε *έξη*, τότε, είτε η ευδαιμονία είναι το αποτέλεσμα της ενέργειας του συνόλου των *έξεών* μας είτε της ενέργειας κάποιας από αυτές (φτάνει να είναι ανεμπόδιστη), η ενέργεια αυτή πρέπει να είναι ό,τι πιο άξιο επιλογής και προτίμησης. Αυτή όμως η ενέργεια είναι η ηδονή. Το ύψιστο, επομένως, αγαθό θα είναι κάποιο είδος ηδονής, έστω και αν οι περισσότερες ηδονές είναι

κακές — μπορεί και κακές γενικά και απόλυτα. Αυτός είναι και ο λόγος που οι άνθρωποι πιστεύουν ότι η ευδαίμων ζωή είναι μια ευχάριστη ζωή, κάνοντας στην ουσία την ηδονή συστατικό στοιχείο της ευδαιμονίας — εντελώς δικαιολογημένα, αφού καμιά ενέργεια δεν μπορεί να είναι τέλεια, αν εμποδίζεται, και η ευδαιμονία ανήκει στα πράγματα που είναι τέλεια. Αυτός είναι ο λόγος που ο ευδαίμων άνθρωπος χρειάζεται επίσης τα σωματικά αγαθά και τα εξωτερικά αγαθά, τα αγαθά δηλαδή της τύχης, αν είναι να μην έχει κανένα εμπόδιο από την έλλειψή τους. Όσο γι' αυτούς που ισχυρίζονται ότι ακόμη και ο άνθρωπος που βασανίζεται στον τροχό ή ο άνθρωπος που τον βρήκαν μεγάλες δυστυχίες είναι ευδαίμων, αν είναι αγαθός, απλώς λένε, θεληματικά ή αθέλητα, ανοησίες. Επειδή, πάντως, η ευδαιμονία χρειάζεται, κοντά σε άλλα, και την τύχη, κάποιοι θεωρούν ότι η καλή τύχη (*ευ-τυχία*) και η ευδαιμονία είναι το ίδιο πράγμα· αυτό όμως δεν είναι σωστό, γιατί ακόμη και η καλή τύχη, αν είναι σε βαθμό υπερβολής, γίνεται εμπόδιο — και ίσως δεν είναι πια τότε σωστό να τη λέμε «καλή τύχη»· γιατί ο προσδιορισμός τής «καλής τύχης» γίνεται σε σχέση προς τη συμβολή της στην ευδαιμονία.